

ВЕСНІК БДУ

НАВУКОВА-ТЭАРЭТЫЧНЫ ЧАСОПІС
БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАЎНАГА
УНІВЕРСІТЭТА

ВЫДАЕЦЦА 3 КРАСАВІКА 1969 ГОДА
АДЗІН РАЗ У ЧАТЫРЫ МЕСЯЦЫ

СЕРЫЯ 4

1, 2010

Галоўны рэдактар

В.Р. РУДЗЬ

Рэдакцыйная калегія серыі:

Н.Б. МЯЧКОЎСКАЯ (адказы рэдактар),

З.І. БАДЗЕВІЧ, Т.М. ВАЛЫНЕЦ, С.Я. ГАНЧАРОВА-ГРАБОЎСКАЯ (нам. адказнага рэдактара),
С.В. ДУБОВІК (нам. адказнага рэдактара па журналістыцы), В.Л. ЖУК (нам. адказнага рэдактара па
педагагіцы), С.М. ЗАПРУДСКІ, В.І. ІЎЧАНКАЎ, Т.П. КАЗАКОВА, І.І. КАЗІМІРСКАЯ, Ф.М. ЛІТВІНКА,
Н.С. МАКАРЭВІЧ (адказы сакратар), Н.М. НІЖНЁВА, М.Р. ПРЫГОДЗІЧ (нам. адказнага рэдактара),
В.П. РАГОЙША, І.С. РОЎДА, В.М. САМУСЕВІЧ, Л.П. САЯНКОВА, Л.Д. СІНЬКОВА, А.Г. СЛУКА,
С.С. СТЭЛЯ, І.У. ТАЯНОЎСКАЯ, Н.Ц. ФРАЛЬЦОВА, В.В. ХАЛІПАЎ, Л.У. ХВЯДЧЭНЯ, І.А. ЧАРОТА,
Т.І. ШАМЯКІНА

МІНСК
БДУ

тыкаў. Напісаная на матэрыяле літвінска-беларускага вызваленчага руху, яна хоць і скажае ў пэўным сэнсе гістарычную праўду, але мае поўнае права адносіцца да найпершых твораў Рамантызму ў літаратуры Беларусі.

Блізкім па стылістыцы з'яўляецца надзвычай папулярны пры жыцці аўтара верш «Śmierć zdraycy Ojczyzny» («Смерць здрадніка Айчыны», 1818). У атмасферы, поўнай містычных праяваў, пад гром «перуноў» да баязлівага здрадніка Айчыны, які ўсё жыццё збіраў золата свету, прыходзіць пакорны, але паважны дух. Пасля марных спроб забіць гэтага духа з дапамогай зброі спалоханы здраднік чуе яго словы – словы таго, каго ён «замкнуў у магіле»: *Ja ci przebaczam, bo nie matki czynem // Mścić się nad synem* (Gorecki 1868, 69) (*Я прабачаю табе, бо маці не помсціць сыну*).

Відавочна, у дадзеным вершы А. Гарэцкага адухоўлена сама Айчына – яна прыйшла ўжо з таго свету, каб сказаць аб сваім прабачэнні і вярнуць здрадніка на шлях праўды. Але твор мае нечаканую, філасофскую развязку: здраднік гіне, пазбаўлены магчымасці навяртання, бо словы Айчыны-маці («лагоднага духа») перарывае раптоўна ўзніклы «чорны дух»: *Nie masz, nie masz przebaczenia! // Temu co przelał krew braci. // Pan przedwieczny sprawiedliwy, // Snań przed jego sąd straszliwy* (Gorecki 1868, 69) (*Няма, няма табе прабачэння! Таго, хто праліваў братнюю кроў, пакарае спрадвечны Бог. Стань жа перад Яго страшным судом!*).

У гэтым творы, адным з самых таленавітых у спадчыне А. Гарэцкага, уздымаецца найважнейшая праблема духоўных пошукаў аўтара: што з'яўляецца універсальным законам жыцця – бязмежнае прабачэнне ці ўсталяванне «чорнай» справядлівасці? Ці мае здраднік шлях да вечнасці, калі прыме прабачэнне? Урэшце, у творы закранута пытанне пра помсту. Аўтар дае на яго вельмі супярэчлівы адказ: «чорны дух», рукамі

якога помста ажыццяўляецца, відавочна, супрацьстаіць «лагоднаму духу» з «сумным абліччам». Першы перамагае гвалтам і насіллем, якія, паводле хрысціянскага светапогляду, не сумяшчальныя са справядлівасцю. Гэтая антыномія рамантычнага перажывання, надзвычай рана праяўленая ў літаратуры Беларусі дзякуючы А. Гарэцкаму, стала ўвойдзе ў яго пазнейшую творчасць.

Такім чынам, у ранняй лірыцы А. Гарэцкага (1800–1810-я гг.) выразна праявіліся традыцыйны патрыятычнай паэзіі пачатку XIX ст. – ад «напалеонаўскай эпопеі» да «песні незалежнасці». Акрамя таго, творчасць А. Гарэцкага гэтага перыяду адлюстроўвае асаблівасці зараджэння рамантычных тэндэнцый у літаратуры XIX ст., даючы ўзор першага пазітыўнага героя эпохі Рамантызму – ваяра за Айчыну.

ЛІТАРАТУРА

Гарэцкі А. Гімн да Бога пра захаванне волі, прысвечаны Кракаўскаму навуковаму таварыству / Пер. з польск. Г. Серэхан // Наша вера. 2005. № 1. С. 37.

Гарэцкі А. Лаўр і кіпарыс / Пер. з польск. Г. Серэхан // Працы кафедры гісторыі беларускае літаратуры. Мн., 2009. Вып. 10. С. 207.

Гісторыя беларускай літаратуры XI–XIX стагоддзяў: У 2 т. Т. 2. Новая літаратура: другая палова XVIII–XIX стагоддзё. Мн., 2007. С. 300–302.

Штакельберг Ю.И. Русские переводы польских повстанческих песен // История и культура славянских народов: Польское освободительное движение XIX–XX вв. и проблемы истории культуры. М., 1966. С. 75–88.

Gorecki A. Nowy zbiorek wierszy. Paryż, 1858.

Gorecki A. Pieśni. Paryż, 1868.

Lutnia. Piosennik polski, zbiór pierwszy. Wydanie drugie. Lipsk, 1864.

Pochodaj A. Legenda żołnierska // Pochodaj A. Legenda Napoleona I Bonaparte w kulturze polskiego romantyzmu [Resurs elektroniczny]. Reżym dostępu: http://napoleon.gery.pl/2_Pochodaj.pdf

Паступіў у рэдакцыю 22.10.09.

Ганна Іосіфаўна Серэхан – аспірантка кафедры гісторыі беларускай літаратуры. Навуковы кіраўнік – кандыдат філалагічных навук, дацэнт І.Э. Багдановіч.

I.A. ВОРАН

ІДЭЙНА-ЭСТЭТЫЧНЫЯ ПОШУКІ ВА ЎКРАЇНСКОЙ І БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРАХ ПАЧАТКУ XX ст.

Рассматривается типология путей развития двух восточнославянских литератур начала XX в., отражаются основные моменты литературных дискуссий, выявляется специфика манифестации эстетических взглядов модернистов, а также особенности рецепции модернизма отечественными критиками. Исследуются неоромантические тенденции в украинской и белорусской литературах данного периода.

The typology of the development of two east-Slavic literatures in the beginning of the 20th century are considered, the basic moments of literary discussions are reproduced, the specifics of manifestations of the ethic views of modernists and also the peculiarities of perception of modernism by native critics are exposed. Neo-romantic tendencies in the Ukrainian and Belarusian literatures of this period are researched.

Канец XIX – пачатак XX ст. для многіх славянскіх народаў (украінскага, беларускага, славацкага, славенскага) – вызначальны перыяд у развіцці нацыянальных культур, пункт адліку для фарміравання якасна новай парадыгмы развіцця на-

цыі. Працэсы адраджэння ахопліваюць усе сферы нацыянальнага быцця, актывізуецца працэс нацыянальнага самавызначэння дзяржаўна нерэалізаваных народаў. Найбольш эфектыўна фарміраванне нацыянальнай ідэі адбываецца ў

сферы культуры. А.С. Забужка, аналізуючы гісторыю і вытокі філасофіі ўкраінскай ідэі, адзначае агульную яе асаблівасць з ідэямі іншых недзяржаўных народаў пачатку ХХ ст.: «Ідэя нацыі як духоўнай супольнасці, што ідэнтыфікуе і цвярджае сябе... ў актах матэрыяльнай і духоўнай культуры, стала ў яе ментальнасці адпраўным пунктам нацыянальнага самаўсведамлення» (Забужко 1993, 30). Л.Я. Гаранін, параўноўваючы станаўленне беларускай і рускай нацыянальных ідэі, таксама заўважае: «Калі "руская ідэя" зарадзілася як такая ў сферы рэлігійна-філасофскага і палітычнага ўсведамлення і такім чынам была прыўнесена ў літаратуру, то "беларуская ідэя" зарадзілася ў літаратуры...» (Гаранін 1996, 35).

Перыяд нацыянальнага адраджэння ў гісторыі маладых літаратур канца ХІХ – пачатку ХХ ст. супадае з фарміраваннем у еўрапейскай літаратурнай прасторы мадэрнізму. Заходнееўрапейская культура гэтага перыяду перажывае крызіс пазітывісцкіх каштоўнасцей, рацыянальнага пазнання рэчаіснасці, скіроўваючы свае сілы на выпрацоўку новых мастацкіх канцэпцый, якія рэалізаваліся ў мностве нерэалістычных напрамкаў. Але тэрмін «мадэрнізм» у беларускай і ўкраінскай крытыцы таго часу набывае пераважна негатывісную канатацыю, часта атаясамляючыся з песімістычнымі настроямі ўпадку, дысгармоніі і страты маральных каштоўнасцей. Адбывалася семантычнае расшчапленне тэрміна паміж літаратурнай з'явай (мадэрнізмам) і яго інтэрпрэтацыяй (дэкадансам) у беларускай і ўкраінскай літаратурах. Той дух стомленасці і расчаравання, што знайшоў сваё выражэнне ў эстэтыцы дэкадансу, не адпавядаў мэтам і задачам ахопленых нацыянальна-вызваленчай барацьбой народаў. Таму літаратурныя эксперыменты паэтаў «Маладой Польшчы», а ўслед за імі паэтаў, якія гуртаваліся навокал «Маладой музы» (П. Карманскі, А. Луцкі, Ф. Какоўскі, М. Галубец і інш.), выклікалі ва ўкраінскай крытыцы адмоўную рэакцыю (гл. Франко 1950, 240, 245, 303–322, 393; Украінка 1977, 112–127; Ёвшан 1998, 54–58; 307–313). І.Я. Франко адзначаў, што «мода дэкадэнтызму» ў Польшчы знайшла найпрыдатнейшую глебу: «...яшчэ перад французскім дэкадансам некаторыя польскія пісьменнікі набліжаліся да прынцыпаў той школы» (Франко 1980, 234). Незразумелым для крытыка была рацыя існавання дэкадэнтызму ў Чэхіі, у народа здаровага, поўнага энергіі і свядомасці, а таму яно можа быць растлумачана «хіба хвалевай модай, прынесенай з чужыны і непрыдатнай да сваёй глебы» (Франко 1980, 235). «Непрыдатнай» яна была (прынамсі яе польская версія) і да ўкраінскай глебы. Галоўная слабасць творчасці маладамузаўцаў, як лічылі крытыкі, – яе безыдэйнасць, «адсутнасць жыццёвых ідэалаў» (І.Я. Франко), «манія літаратурнасці пры адначасовым аслабленні і ўпадку энергіі творчай» (М. Ёвшан).

У беларускай крытыцы пачатку ХХ ст. польскі мадэрн таксама атаясамліваўся з дэкадансам, што праяўлялася найчасцей у беглых заўвагах адносна ўплыву сучаснай польскай літаратуры на айчынную. Зняважлівы змест атрымлівае параўнанне М. Багдановічам В. Ластоўскага (у некаторых апавяданнях) з польскімі мадэрністамі (Багдановіч 2001, 191). В. Ластоўскі негатывіўна ацэньваў «уплыў вялікіх суседскіх літаратур, як расейскай, так і польскай», на беларускую літаратуру, маючы на ўвазе на самай справе песімістычныя настроі «бульварнай і неўрастанічнай літаратуры» (Ластоўскі 1997, 284). Лявон Гмырак, у сваю чаргу, выказваў упэўненасць, што «дэкадэнтскія настроі, так прыкметныя ў пісьменствах другіх народаў» (у тым ліку, украінцаў), не здольныя прыжыцца ў беларускай літаратуры, як і «ва ўсіх адраджаючыхся нацыях» (Гмырак 1978, 211).

Такім чынам, украінскія і беларускія крытыкі і пісьменнікі ў ацэнцы дэкадансу (найперш польскага і маладамузаўскага яго варыянтаў) і перспектывы яго развіцця ва ўласных літаратурах прытрымліваліся ў сваёй большасці «адной лініі»: як светапоглядная сістэма ён непрымальны для маладых літаратур, якія знаходзяцца ў пошуку ідэйнай асновы нацыі. Непрыняцце дэкадэнтства абумоўлена этнаабароннай функцыяй культуры, якая выконвае структураўтваральную ролю пры фарміраванні нацыянальнай ідэі. Таму мадэрнізм заходнееўрапейскага кшталту (з яго антытрадыцыйнай скіраванасцю, перавагай эстэтыкі над этыкай, індывідуальнага над нацыянальным) у славянскіх літаратурах засвойваўся выбарачна, трансфармаваўся з улікам уласных эстэтычных патрэб і нацыянальнай спецыфікі.

У літаратурна-крытычнах артыкулах пачатку ХХ ст. для азначэння новага літаратурнага кірунку з'яўляліся такія назвы, як новарамантызм (Л. Украінка), неарамантызм (А. Луцкевіч), мадэрнізм (М. Багдановіч). Спробы мадэлявання канцэпцыі творчасці, літаратуры, яе задач і прынцыпаў ажыццяўляліся ў літаратурна-крытычных артыкулах і эпісталах (як у Л. Украінкі, М. Кацюбінскага, В. Стэфаніка, М. Багдановіча, В. Ластоўскага, М. Гарэцкага і інш.), якія не атрымлівалі выгляду паслядоўных літаратурных маніфестаў. Так званыя «мадэрністы без мадэрнізму» аддавалі перавагу «практыцы», рэалізуючы ўласныя эстэтычныя погляды ў сваёй творчасці. Толькі ў 1901 г. у «Літаратурна-навуковым весніку» М. Вараны звярнуўся з адкрытым лістом да ўкраінскіх пісьменнікаў і паэтаў, прапанаваўшы далучыцца да стварэння «Украінскага альманаха», «які хоць бы зместам і выглядам хоць часткова мог бы наблізіцца да навішых плыней і кірункаў у сучасных літаратурах еўрапейскіх, хацелася б твораў хоць з маленькай долей арыгінальнасці, з незалежнай свабоднай ідэяй, з сучасным зместам; хацелася б твораў, дзе было б хоць трохі філа-

літаратуры, што ставіла сваёй першазадачай адлюстраванне грамадскай ідэі. Папярэдняя ўстаноўка на адлюстраванне пэўнага лозунга перааказвала стварэнню літаратуры «ўсясветнага значэння».

«Адказ Юрцы Верашчаку» Янкі Купалы («Наша Ніва», 1913, № 30) засведчыў цесную ўзаемазалежнасць беларускай літаратуры з працэсам станаўлення нацыянальнай ідэі, што прадвызначае панаванне ідэалагічных яе функцый над эстэтычнымі (як часовая неабходная мера). Лявон Гмырак у артыкуле «Яшчэ аб сплыванні доўгу» адзначыў існаванне рацыі і ў эстэтычнай скіраванасці Ю. Верашчакі, і ў «грамадзянскай канцэпцыі» Я. Купалы, прыйшоўшы да высновы, што «поўная фармулёўка гэтай справы павінна абхопліваць абедзве формулы» (Гмырак 1978, 210).

Дыскусія на тэму ідэйных прыярытэтаў у літаратуры знайшла сваё арыгінальнае ўвасабленне ў апавяданні М. Багдановіча «Апокрыф», у якім краса паэзіі вызнаецца першаснай у адносінах да карысці: «Няма красы без спажытку, бо сама краса і ёсць той спажытак для душы» (Багдановіч 2001, 51). Ідэя самакаштоўнасці красы, суверэннасці мастацтва стала асновай канцэпцыі творчасці М. Багдановіча і ключавым момантам новай эстэтыкі ў беларускай літаратуры.

Такім чынам, ва ўкраінскай і беларускай літаратурах разглядаемага перыяду назіраецца тыпалагічная падобнасць шляхоў літаратурнага развіцця, пошукаў ідэйна-эстэтычных арыенціраў. Розніца ўкраінскага і беларускага літаратурных працэсаў назіраецца на ўзроўні сінхроннасці, а таксама ступені залежнасці ад уплываў іншанцыянальных літаратур.

У беларускай і ўкраінскай літаратурах пачатку ХХ ст. адбываецца адраджэнне рамантычных традыцый. Захапленне менавіта гэтай мастацкай з'явай тлумачыцца цікавасцю яе прадстаўнікоў да нацыянальнага духу, праблем народнасці, фальклору, народнай міфалогіі і этнаграфіі. Акрамя таго, што рамантычная дамінанта найлепш адпавядала светаадчуванню беларускіх адраджэнцаў (гл. Тычына 2007, 81), яна была «мастацкай асновай спасціжэння некаторых адметных рысаў беларускага менталітэту» (Тарасюк 1998, 38). «Рамантызмацэнтрызм» назіраецца ва ўкраінскай літаратуры і этнасофіі ў цэлым з характэрным для яе панэстэтызмам (эмацыянальнасцю, пачуццёвасцю і лірызмам), індывідуалізмам і імкненнем да свабоды (гл. Пригодій 1998, 4). Таму зварот украінскага і беларускага пісьменства да рамантызму прадвызначаны не толькі сугалосем рамантычных ідэалаў свабоды з неабходнасцю барацьбы за незалежнасць, але і выцякае з асаблівасцей славянскага светаўспрымання. Аднак рамантызм пачатку ХХ ст. набывае новыя вартасці, акумуляючы ў сабе досвед папярэдніх традыцый (рамантызму, рэалізму, барока, нату-ралізму і г. д.).

Выразнае дамінаванне рамантычных рыс у раннім мадэрнізме дало падставы крытыкам называць новы кірунак неарамантызмам. У 1904 г. І. Франко пісаў: «Рэалізм, а нават сімвалізм і ўсе роды неарамантызму знайшлі да нас доступ» (Франко 1950, 277). Пад неарамантызмам крытык аб'яднаў усе нерэалістычныя плыні («роды»), у аснове якіх ляжыць суб'ектыўны пачатак, новая «душэўная арганізацыя» пісьменнікаў і новая «паэтычная тэхніка». А. Луцкевіч таксама заўважыў, што ў беларускай літаратуры «нашаніўскага» перыяду «дужа добра ўжываліся побач прадстаўнікі народніцкага натуралізму і рамантызму, рацыяналізму і містыцызму, пралетарскай барацьбы і эстэтызму, канчаючы разнароднымі плынямі нэарамантызму» (Луцкевіч 2006, 256).

Найбольш грунтоўна неарамантычную прыроду ранняга ўкраінскага мадэрнізму даследавала і рэалізавала ва ўласнай творчасці Леся Українка. Менавіта тэрмін «новарамантызм» яна ўжывае найчасцей, пазначаючы новыя літаратурныя плыні або тэндэнцыі, у аснове якіх ляжыць ідэя свабоды асобы і творчасці, яе няспыннага развіцця і ўдасканалення, прыкладам чаго стала творчасць «непаслядоўнага» Г. Гауптмана, які «задаў тон нямецкай новарамантыцы» (Українка 1977, 134). У артыкуле «Маларускія пісьменнікі на Букавіне» сярод безумоўных вартасцей твораў О. Кабылянскай вызначана стварэнне ёю моцных духам, цэльных, самабытных натур, здольных да парываў «ins Blau» (гл. Українка 1977, 72), якія таксама з'яўляюцца ўвасабленнем «новарамантычнай вызваленчай ідэі», здольнасці асобы, творцы быць свабодным, верным сабе, велічы свайго духа (гл. Українка 1977, 237). Таму асновай ранняга ўкраінскага мадэрнізму становіцца канцэпт свабоды (свабоды асобы – творчасці – народа), матыў «звышчалавека» як ідэала нацыянальнага героя.

У канцэпцыі А. Луцкевіча «нэарамантызм» вызначаецца як агульнае імя новых плыней у беларускай літаратуры пачатку ХХ ст. (гл. Луцкевіч 2006, 126). Культываванне агульначалавечых і нацыянальных ідэалаў, «імкненне да вызвалення ў беларусе – Чалавека», дасканаласць і багацце форм, «сіла экспрэсіі» складаюць аснову новага кірунку. А. Луцкевіч, называючы яго прадстаўнікамі Я. Купалу і М. Багдановіча, вылучае адну з адметнасцей кірунку – яго пераемнасць, адсутнасць антытрадыцыйнай скіраванасці, характэрнай для плыней 1920-х гг. «Нэарамантызм» увасабляе сабой нацыянальны варыянт ранняга беларускага мадэрнізму, у якім рэалізуецца імкненне найнавейшай літаратуры «ў вышу – да шырокіх кругораў адарванай мыслі і красы, да містыцызму», да чыстай красы «парываў чалавечай душы», да красы формы і слова, неаддзельнага ад імкнення да актыўнай нацыятворчасці (гл. Луцкевіч 2006, 90). Гэтая, на першы погляд, парадак-сальная асаблівасць (злучанасць народніцкіх ідэалаў з мадэрнісцкай эстэтыкай) абумоўлена

тым, што развіццё беларускага мадэрнізму супала з моцнай хваляй нацыянальнага самаўсведамлення і пачаткам распрацоўкі нацыянальнай ідэі ў беларускім грамадстве.

Украінская і беларуская літаратуры пачатку ХХ ст. знаходзяцца ў пошуку ідэйных і мастацкіх арыенціраў, своеасабліва засвойваючы вопыт заходнееўрапейскай культуры, пераасэнсоўваючы досвед папярэдняга стагоддзя, а таксама ўлічваючы традыцыі ўласнай культуры. Сінтэз разнародных культурных мадэлей, перапляценне эстэтычнага з нацыянальным, індывідуальнага з грамадскім складаюць аснову двух славянскіх вярвянтаў ранняга мадэрнізму, якія маюць неарамантычную прыроду.

ЛІТАРАТУРА

- Багдановіч М. Поўны збор твораў: У 3 т. Мн., 2001. Т. 2.
 Гаранін Л.Я. Нацыянальная ідэя ў беларускай літаратуры пачатку ХХ ст. Мн., 1996.
 Гмырак Л. Яшчэ аб сплачванні доўгу // Беларуская літаратура ХІХ – пач. ХХ ст.: Хрэст. крыт. матэрыялаў / С.Х. Александровіч і інш. Мн., 1978. С. 209–212.
 Євшан М. Критика; Літаратурознаўства; Эстетика / Упор. Н. Шуміло. Київ, 1998.

- Єфремов С. В поісках новой красоты: Літ.-крит. статті. Київ, 1993. С. 48–120.
 Забужко О.С. Філософія украінскай ідэі та еўрапейскай кантэкст. Київ, 1993.
 Ластоўскі В. Выбраныя творы / Уклад., прадм. і камент. Я. Янушкевіча. Мн., 1997.
 Луцкевіч А. Выбраныя творы: Праблемы культуры, літ-ры і мастацтва. Мн., 2006.
 Павлічко С. Дыскусія мадэрнізму в украінській літаратурі. Київ, 1997.
 Пригодій С. Літаратурний імпресіонізм в Україні та США: Типологія та нацыянальныя асаблівості. Київ, 1998.
 Тарасюк Л. Рамантызм у беларускай літаратуры // Роднае слова. 1998. № 9. С. 37–43.
 Тычына М.А. Феномен пераходнага перыяду: праблема тыпалогіі // Літаратура пераходнага перыяду: Тэарэт. асновы гіст.-літ. працэсу. Мн., 2007. С. 3–101.
 Франко І. Принципы і безпринципність // Зібрання творів: У 50 т. Київ, 1981. Т. 34. С. 360–365.
 Франко І.Я. Краса і секреты творчості / Упор., праміт. Р.Т. Гром'яка. Київ, 1980.
 Франко І.Я. Літаратурно-критичні статті. Київ, 1950.
 Українка Л. Зібрання творів: У 12 т. Київ, 1977. Т. 8.
 Українка Л. Зібрання творів: У 12 т. Київ, 1979. Т. 12.

Паступіў у рэдакцыю 02.12.09.

Ірына Аляксандраўна Воран – аспірантка кафедры славянскіх літаратур. Навуковы кіраўнік – доктар філалагічных навук, прафесар І.А. Чарота.

Т.М. ТАРАСАВА

ПРАЎДА ЖЫЦЦЯ І ПРАЎДА КАЛЕКТЫВІЗАЦЫІ: ДА ПРАБЛЕМЫ ЧАЛАВЕКАЗНАЎЧЫХ АСПЕКТАЎ РАМАНА МІХАСЯ ЗАРЭЦКАГА «ВЯЗЬМО» (1932)

Рассматривается принцип контраста, который позволил Михасю Зарэцкому исследовать сложность и многомерность жизни белорусского крестьянства на рубеже великих исторических перемен. Система контрастных образов выявляет основные смысловые комплексы произведения, его художественную значимость и гуманистическую направленность.

The article deals with the study of the principle of contrast that has been used by Mikhas Zaretski to display various aspects and complexity of life of the Belarusian peasantry on the edge of great historical changes. The system of contrast characters reveals main semantic complex of the novel, its artistic value and humanistic trend.

Беларуская літаратура надзвычай адчувальная да духоўных аспектаў у сацыяльна-палітычных праблемах жыцця; не была выключэннем і творчасць Міхася Зарэцкага. Неардынарны склад мыслення пісьменніка выявіў свае крэатыўныя магчымасці ў разнастайных тэмах: калектывізацыі, тэме «былых», «учарашніх», узаемаадносін полаў. Ён пісаў і пра рэвалюцыю («Сцежкі-дарожкі»), і пра новую вёску («Падарожжа на новую зямлю»), і пра трагічныя лёсы прадстаўнікоў былога класа эксплуатацый («Адна партыя ў шашкі», «Кветка пажоўклая», «Двое Жвіроўскіх», «Ворагі»), і пра праблемы адраджэння нацыянальных каранёў («Крывічы»).

Не мог застацца М. Зарэцкі ў баку і ад чалавеказнаўчых праблем, народжаных часам калектывізацыі, але тварыць свабодна ва ўмовах, якія склаліся вакол пісьменніка ў 1930-я гг., было складана. Добра вядома, што пасля публікацыі нарыса «Падарожжа на новую зямлю» (1928) і пачатковых раздзелаў рамана «Крывічы» (1929) вульгарызатарская крытыка распачала публічную траўлю мастака – М. Зарэцкага выключылі з пар-

тыі, псіхалагічна зламалі, прымусілі апраўдвацца і кацяцца ў грахах, якіх не было.

У гэты час на Беларусі пачалася калектывізацыя і М. Зарэцкі павінен быў засведчыць сваю падтрымку новаму працэсу. Але, з аднаго боку, Зарэцкі-мастак не мог прыняць тагачасныя формы «рассялянвання сялянства» (гл. Мушыньскі 1991, 226), здрадзіць сваім гуманістычным прынцыпам абароны чалавечай годнасці безадносна да класавай прыналежнасці. А з другога боку, трэба было ўлагодзіць ваяўнічую крытыку, адвесці ад сябе палітычныя абвінавачанні правадніка ідэалогіі нацыянал-дэмакратызму.

У такіх складаных умовах М. Зарэцкі піша раман «Вязьмо» (1932), у якім І. Мележ убачыў «суровы рэалізм і мужную глыбіню» і назваў яго «самым глыбокім творам тых часоў пра калектывізацыю» (Мележ 1969). Якім жа чынам дасягаецца гэтая глыбіня? Даследчыкі творчасці беларускага пісьменніка (А. Адамовіч, С. Гусак, В. Каваленка, А. Майсеенка, М. Мушыньскі і інш.) пісалі пра адметнасць яго манеры мыслення, светабачання, асаблівасці рамантычнай мовы, адзначалі, што